

filozofije sadrži i filozofsko i vjersko učenje rašireno među Židovima. Kabala svijet dijeli na četiri sfere: idejnu, duhovnu, duševnu i materijalnu. Ona ima više slojeva i teško je shvatljiva. Stoga ova knjiga predstavlja samo jedno od mogućih tumačenja kabale, možda čak i krivo. Osim predgovora i napomene redakcije, knjiga sadrži 16 tema o kabali i na kraju literaturu.

Tomislav IVANČIĆ

M. KIRIGIN, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, Zagreb, 1985, 443 str., format 17 x 24.

Knjiga o kojoj je riječ prvi je svezak niza „Komentara dokumenata Drugog vatikanskog sabora u trinaest svezaka“ koje izdaje Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu.

Da se nije bilo lako odlučiti na taj pothvat, svjedoče i ove riječi iz Predgovora prvom objavljenom svesku: „Neki su nas odvrćali od posla upozoravajući nas na malen broj ljudi koji se kod nas bavi takvom vrstom rada. Drugi su nas hrabrili, imajući pred očima ideju koju smo željeli ostvariti“ (R. Brajčić u: R. Brajčić – M. Zovkić, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, Zagreb, 1977, sv. 1, str. 6). No bilo je i drugih poteškoća. Na istom mjestu čitamo i ovo: „Budući da su svi autori zauzeti poslovima svojih redovitih dužnosti, nisu izradbi Komentara mogli posvetiti onoliko pažnje koliko sama stvar zaslužuje. Učinili smo što smo u našim prilikama mogli učiniti.“

Slično kaže i M. Kirigin u svom djelu: „Zamoljen da priredim komentar, učinio sam to u uvjerenju da bi ga, s obzirom na sredstva i mogućnosti, u nas neki mladi napisali prije i bolje. U danim sam okolnostima učinio što sam mogao, da braća svećenici i ne malen broj svjetovnjaka, koji se zanimaju za liturgijski život svoje Crkve, imaju bar kakav-takav komentar i poticaj za daljnji studij“ (str. 5).

Ako prihvatimo da je to prvotni cilj tog komentara, onda se može reći da je on ostvaren. No čini se da je pisac malo preskroman, i za utjehu može poslužiti da nudi ipak više nego obećava.

Izlaganje je ovako raspoređeno: u uvodnom se poglavlju raspravlja o nekim općim temama: o važnosti liturgijske obnove (17–21), zatim o postanku liturgijske sheme i o općoj raspravi o njoj (21–29) te o temeljnim stavovima Konstitucije (29–31). Nije međutim jasno zašto su ovamo stavljani uvodni članci Konstitucije (1–4) (str. 32–50). Dalji je način izlaganja uglavnom isti: slijedeći poglavlja Konstitucije, pisac najprije daje kratak pregled sadržaja dotičnog poglavlja, zatim donosi tekst i komentar pojedinog članka, a povremeno spaja po dva ili više članaka pogotovo ako su kraći i usko povezani; napokon na kraju svakog poglavlja donosi izbor literature.

Iako je takav način izložen opasnosti monotonije i ponavljanja, mora se priznati da se to izbjeglo. Pisac dobro povezuje sadržaj pojedinih članaka i poglavlja, a istodobno svaki članak ostaje kao posebna cjelina. Čitanje je u dobroj mjeri olakšano uporabom kratica (još je dvije trebalo staviti na popis: *Emandationes* i *Modi*). Ponegdje ipak ima (dužih) nepotrebnih tekstova koji otežavaju praćenje razvoja misli. To se posebno odnosi na duže navode lako dostupnih dokumenata (uglavnom u bilješkama): ili su predugi ili otvaraju sasvim novu temu (usp. npr. str. 17, bilj. 2; str. 18, bilj. 6; str. 22, bilj. 20; str. 104, bilj. 7 itd.).

Tko samo prolista knjigu, vidjet će koliko je ona posla zahtijevala. Zato nije nikakvo čudo što će naći u njoj i podosta sitnijih previda, nedosljednosti, nedorečenosti, pa i poneku krivu informaciju. Spomenimo samo neke: ako je suditi po bilj. 37 na str. 209, pisac nije uočio što je u novim euharistijskim molitvama učinjeno s epiklezom: da je sadržaj potpune epikleze razdvojen tako da zaziv nad darove dolazi prije izvještaja o ustanovljenju a molba za plodove pričesti tek poslije izvještaja; ponegdje je u malo teksta podosta nejasnoće ili čak netočnosti: usp. npr. str. 350, bilj. 28; str. 202, zadnja reč. s bilj. 13; str. 297, bilj. 145; str. 168, bilj. 126; str. 266, bilj. 37 (prva rečenica: to predviđa *Red pristupa odraslih u kršćanstvo*, br. 46 i 267) itd. Ponegdje informacija nije potpuna (npr. str. 162, bilj. 126: usp. *Sveta pričest i štovanje euharistijskog otajstva izvan mise*, br. 84; na str. 398, bilj. 47 nije spomenut *Ordo cantus Missae* /1972/ ni *Graduale* iz

1974, proglašen tipskim /na str. 98 te knjige a ni pjesmarice na narodnom jeziku ne nalazimo među liturgijskim knjigama/). Pisac je uglavnom vjeran liturgijskim odredbama, no ponegdje je možda i stroži ili slijedi vlastiti ukus, npr. na str. 274 gdje preporučuje („djekuju obrednik *ne preporučuje* (uz to prvi dio sakramentalnog obrasca naziva „uvodnim riječima“). Uz te sitnije previde ime i tiskarskih pogrešaka (trebalo je više paziti na brojeve). Poneka pogreška nije samo tiskarska. Tako npr. djelo A. Chupunga (prezime pogrešno napisano) navedeno na str. 243 naznačeno je kao posebna knjiga a zapravo je prilog u zbornom djelu *Anámnesis* 3/2; ili ono na str. 200, bilj. 7, gdje se kaže da je novi *Uvod* dodan u drugo tipsko izdanje misala (tj. 1975: op. P.B.), a nalazimo ga već u prvom (1970) (nedostaje samo u *Ordo Missae* iz 1969). Ako nije u pitanju „lapsus calami“, moglo bi se sumnjati da su piscu poznate sve one rasprave o pravovjernosti tekstova novoga misala.

Valja spomenuti da je i prijevod Konstitucije (izd. KS) revidiran. To je svakako za pohvalu, iako rezultat ne zadovoljava u potpunosti. Spomenimo samo neke primjere: u čl. 11 pridjev „sacer“ preveden je sa „svet“ (sveti pastiri) a prokomentiran kao da stoji „sanctus“ (str. 88–89); u čl. 113 „ministri sacri“ prevodi sa „zaređeni službenici“, što je određena interpretacija, i to pogrešna, od koje se i sam pisac na neki način ograđuje (str. 382 s bilj. 26). Slično je s čl. 69: za izraz „ad sacra catholica conversis“ stavlja jedan prijevod (str. 263) a u komentaru pretpostavlja drugi (str. 268). Dodatkom „također i“ unesena je određena nejasnoća i u početnu rečenicu istog čl. Slično se može reći i za početak čl. 2 (str. 36). Na kraju spomenimo još teološki važan izraz iz čl. 47 „quo Sacrificium Crucis in saecula... perpetuaret“ koji je ovako preveden: „da žrtvu na križu nastavi kroz vjekove...“ Pisac opravdano ističe poteškoće u prevodenju riječi „perpetuaret“, no ne može se reći da svojim prijevodom („nastavi kroz vjekove“) popravljajući prijevod KS („da ovjekovječi... kroz stoljeća“). S obzirom na odnos žrtva križa – euharistija vjerojatno je najtočniji izraz „da uprisutnjuje“, koji uostalom upotrebljava i Tridentski koncil (repraesentatur: DS 1740), ili ako se želi zadržati doslovniji prijevod onda je dobar i izraz u

prijevodu KS, promijenjen u trajno značenje: „da ovjekovječuje“.

Imajući pred očima spomenute pojedinoosti, stječe se dojam da je pisac morao još jedanput revidirati cijeli rukopis, pri čemu ne bi bilo teško ukloniti dobar dio toga. Ti sitniji propusti i nedostaci, iako ne utječu znatnije na vrijednost knjige, ipak pogoršavaju opći dojam. Važnije je, međutim, pogledati opću postavku knjige. Zbog ograničenosti prostora a i samog sadržaja, nije moguće zaustavljati se na pojedinim temama, pa ćemo se stoga zadovoljiti nekim općim primjedbama.

Knjiga je, čini se, namijenjena vrlo širokom krugu čitateljstva. Zato pisac ne ulazi u teološke rasprave. Više nastoji iznijeti činjenice negoli opravdanje ili vlastiti sud. Stavljajući Koncil u povijesni kontekst, više pažnje posvećuje onomu što mu je prethodilo negoli onomu što je učinjeno kasnije. Ne nječući važnost prvoga, čitatelj bi s pravom mogao poželjeti da sazna više i o tome kakav je odjek Koncil imao u životu Crkve. Istina je da se nešto od toga nalazi u knjizi. U tom smislu posebno su vrijedni osvrti na stanje kod nas, ali njih, na žalost, nije previše.

Piscu se ne može prigovoriti da ne pokušava otkriti duh Koncila. Ipak je u njegovu poimanju liturgije prisutan u određenoj mjeri juridički vid, možda više nego u samoj Konstituciji. Stječe se dojam da liturgiju gleda više kao nešto u sebi, kao nešto izvanjsko, prema čemu sudionici zauzimaju stav, negoli kao izražaj vjere Crkve, posebno mjesne te na neki način i zajednice koja sudjeluje. Istina je da ni Konstitucija nije u tome uvijek dosljedna, ali znamo zašto je moralo biti tako i tako. Ako međutim Koncil gledamo kao početak novoga razdoblja za liturgiju, onda otkrivati duh Koncila znači otkrivati smjer koji je Koncil naznačio. Pokoncilске liturgijske knjige značajan su korak u tome, no pisac im, čini se, ne posvećuje dovoljno pažnje. To se donekle vidi i po literaturi kojom se služio: uglavnom su to komentari izdani neposredno iza Koncila i starija teološka djela (posebno iznenađuje izbor djela navedenih u bilješkama: usp. kazalo osobnih imena). Ponegdje se osjete teološke manjkavosti ili stav s kojim se ne bismo složili. Na mjestima će i površan čitatelj uočiti da nisu konzultirana osnovna djela. Tako npr. govor

o naravi liturgije (str. 36–86) i o „pobožnim vježbama” (str. 96–101) bio bi znatno drukčiji da su konzultirana djela S. Marsilija; isto se može reći za „prilagodivanje liturgije” (str. 174–180), gdje se ne mogu zaobići rasprave A. Chupungca koji se godinama bavi tim problemom i koji je u više navrata izvrsno komentirao upravo SC 37–40; spomenimo još i „obnavljanje Kristove smrti na križu” (str. 71: potertao P. B.; slično na str. 202); govor o pričesti (str. 231–235) nesiguran je kao i u SC 55 (teologija, posebno pokoncilska, išla je dalje); pričest pod obje prilike nedovoljno je motivirana (i ovdje treba spomenuti Marsilija), slično se može reći i za ono o koncelebraciji (str. 143 i 238–243) itd.

Kritičkim se primjedbama nije djelu htjela osporiti vrijednost, nego mu samo pridati pažnju koju zaslužuje. U pokušaju vrednovanja nastojalo se imati na umu da je

ovo kod nas prvi komentar te vrste, ali da će vrlo vjerojatno ostati i jedini. Zato je slobodno pitati: Treba li piscu odati priznanje za hrabrost što se sam odvažio na takav pothvat ili mu možda zbog toga zamjeriti? Pitanje je nesumnjivo teško a moguća su različita mišljenja. U svakom slučaju, teško je otići se dojmju da je to bio prevelik posao za jednoga pojedinca. SC je vjerojatno najopsežniji dokument II. vatikanskog sabora. Zahvaćena je cijela liturgika, i pisati komentar tog dokumenta praktički je kao pisati svojevrsnu enciklopediju liturgike. A to u današnjem stanju istraživanja nije nimalo lako.

Piscu treba vjerovati da je izradbi ovog komentara pristupio s ljubavlju. Nadajmo se da će se jednakom ljubavlju i čitatelji njime služiti.

Petar BAŠIĆ